

Oponentský posudek disertační práce Jana Hanzlíka *Kulturní zkušenost z českých multikin: Analýza diskursu*

Disertační práce Jana Hanzlíka nabízí analýzu diskursu o multikinech v českém prostředí a na tomto základě formuluje několik zpřesňujících a relativizujících závěrů o jejich kulturním obrazu a funkci. Za nejzávažnější považuji Hanzlíkovo zjištění o konstruované distinkci mezi vysokou a nízkou kulturou, zvláště s ohledem na její proměny v čase a vazby na obchodní strategie provozovatelů.

Nápadným rysem práce je pečlivá strukturace a metodologická ujasněnost. Hanzlík věnuje velkou pozornost prezentaci svých teoretických východisek, výběru a skladby pramenů a vzorku, analytických postupů a revizi hypotéz. V tomto ohledu se jedná o disertační práci vzornou a v poměrech oboru filmových studií výjimečnou.

Mé kritické připomínky se budou týkat jen více či méně okrajových nedostatků jinak výborné práce, a to především dvou aspektů: zacházení se sekundární literaturou a poznávacích limitů diskursní analýzy ve vztahu k řešenému výzkumnému problému. Na závěr upozorním několik dílčích faktografických a metodologických výhrad.

V kapitole číslo 1 Hanzlík reviduje existující odbornou literaturu, která mu má posléze pomoci nastavit teoretickou citlivost k některým klíčovým tématům, spojeným s výzkumem předvádění a multikin v západní Evropě a v USA (blockbuster, amerikanizace, globalizace atd.). Pochybnosti zde vyvolá hned úvodní pojem, kulturní zkušenost, který hrál významnou roli v kvalitativních výzkumech z oblasti kulturních studií, zvláště v analýzách diváckých identit a praktik ve Velké Británii a USA, ale Hanzlík ho představuje jen v hrubých obrysech s odkazem na – v tomto případě metodologicky nepřiliš užitečnou – práci Francesca Casettiho. Následný přehled literatury je sice poměrně široce rozkročený, ale zároveň poněkud ulpívá na pasivním a nivelizujícím reprodukování: chybí v něm jasné vypíchnutí nejdůležitějších přístupů a konceptů, které by pak byly v práci systematicky využívány jako interpretační nástroje, a především jejich kritické hodnocení. Vedle sebe se tak ocitají skutečně zakladatelské publikace typu Gomeryho dějin amerických kin, bakalářské práce z českých univerzit a příležitostné textíky ze *Cinepuru*, což by samo o sobě nemusela být chyba, kdyby Hanzlík rozlišoval původní od nepůvodního, podstatné od doplňujícího a upozorňoval na překonané teze či metodologické nedostatky. Největší suverenitu Hanzlík prokazuje v oblasti metodologie kvalitativního výzkumu, zatímco v dějinách filmového průmyslu a teorii globalizace, včetně českých sociologických prací na toto téma, zůstává na povrchu, čímž omezuje dimenze zkoumaného problému a předznamenává jistou jednorozměrnost (danou soustředěním na diskurs, jak uvádím níže) vlastních zjištění o multikinech.

Závažnějším problémem pro mě byly limity samotné diskursní analýzy. Hanzlíkova práce mě utvrdila v přesvědčení, že filmologický výzkum by měl tuto metodu aplikovat spíše jako pomocnou, doplňující techniku, vedle oborově specifičtější analýzy mediálního průmyslu na jedné straně a filmových textů na straně druhé. Hanzlíkovo tvrzení, že provozovatelé multikin mu odmítli poskytnout rozhovor a že se nedostal k dokumentům o fungování nadnárodních koncernů, by si žádalo podrobnější komentář: problém přístupu je charakteristický rys každého historického a terénního výzkumu, včetně politické ekonomie, etnografie a orální historie, a existují možnosti, jak prvotní bariéry překonávat, je-li k tomu dostatečná vůle. Hanzlíkovy závěry o strategiích oslovování diváckých skupin a konstruování kulturních distinkcí by byly relevantnější, kdyby je doplnil alespoň stručnou analýzou vlastnické struktury, případně si vypomohl srovnáním

s obchodními postupy daných firem v zahraničí. Totéž lze říci o rozvojové a kulturní politice měst či ministerstva kultury – i zde přece bylo možné získat podrobnější kontextová data. Ve výsledku tak Hanzlíkova analýza diskursu působí metodologicky čistě, ale její poznávací síla je omezenější, než bylo nutné.

Na závěr zmíním několik dílčích nedostatků. Již jsem upozornil na slabou kontextualizaci ve vztahu ke kulturní a rozvojové politice městských částí, měst či ministerstva kultury. Zvláště nápadná je absence analýzy role Státního fondu ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie v procesu digitalizace kin (rada tohoto fondu mimo jiné sama produkuje dokumenty a pořádá debaty, které se mohly stát předmětem Hanzlíkovy analýzy). Stejně tak se Hanzlík nezamýšlí nad delšími historickými trendy: například nad specifickou, kulturně a legislativně podmíněnou povahou českého kinosektoru, jehož základní parametry se formovaly již ve 20. a 30. letech, kdy zákony bránily vzniku kinořetězců a vertikální integraci, ale podporovaly účast veřejně prospěšných, kapitálově slabých spolků (výsledkem byla hustá síť malých a technicky zanedbaných kin, která se lišila například od řídké sítě kin v Rakousku a Polsku nebo od velkých a moderních kin ve Velké Británii a USA, naopak se podobala kinosektoru německému). V diskusi o digitalizaci se Hanzlík soustředí výhradně na digitalizaci obrazu, nicméně sám jím opakovaně citovaný Belton zdůrazňuje, že digitalizace zvuku proběhla již dříve a právě v případě multikin hrála důležitou roli. Faktografických chyb jsem v práci objevil minimum: Hanzlík by měl vysvětlit rozdíly mezi daty o českých kinech na stranách 87 a 98; jako špatný překlad působí tvrzení o „obřích obrazovkách“ na straně 13; editorial o filmové technice citovaný na straně 54 jsem napsal já, nikoli Pavel Skopal.

Zmíněné výhrady uvádím jako podněty ke kritické diskusi o celkově výjimečně zdařilé práci, která se vyznačuje metodologickou čistotou a badatelskou vyzrálostí. Hanzlík je obezřetným a střizlivým analytikem, přehledně a vyváženě strukturuje svůj výklad, jeho písemný projev je kultivovaný a jazykově téměř bezchybný. Jak už jsem zmínil v úvodu, za hlavní přínos práce pokládám revizi tradovaných představ o multikinech a globální filmové kultuře a některých závěrů ze zahraničních výzkumů, to vše na základě analýzy dobře odůvodněného lokálního vzorku z veřejného diskursu. Zvláště pak oceňuji Hanzlíkovu analýzu role artové produkce v programech smíchovských multikin a interpretaci výroků o demokratizaci a kultivaci vkusu, které odhalily hlubší kulturní logiku diskursu o multikinech a alespoň částečně ji propojily s ekonomickými faktory. Tím také Hanzlík otevřel pole pro navazující výzkum, který by toto propojení zkoumal podrobněji, s využitím dalších metod a pramenů.

V Brně dne 9. listopadu 2012

Doc. Petr Szczepanik, Ph.D.